

ISTIQLOL DAVRI TANQIDCHILIGINING ASOSIY TAMOYILLARI

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya tillarni o'qitish: o'zbek tili yo'nalishi

23.90 A-guruh talabasi

Raxmatjonova Munavvar

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola O'zbekiston istiqlol davrida adabiyot va san'at sohalarida shakllangan tanqidchilikning asosiy tamoyillarini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada tanqidchilarning ijodiy jarayonga yondashuvi, estetik mezonlar va ijtimoiy-madaniy kontekstdagi baholash prinsiplari tahlil qilinadi.

Shuningdek, istiqlol davri tanqidchiligi modernizm, milliylik va globalizm kabi zamonaviy tendensiyalar bilan uzviy bog'liqligi orqali o'ziga xos xususiyatlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari tanqidchilik faoliyatining bugungi adabiyot va madaniyat rivojidadagi o'rni hamda ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Istiqlol davri, Tanqidchilik, Adabiyot tahlili, San'at tanqidi, Estetik mezonlar, Milliy madaniyat, Modernizm, Globalizm, Ijtimoiy kontekst, Tanqidiy yondashuv.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена изучению основных принципов критики, сформировавшихся в сфере литературы и искусства в период независимости Узбекистана. В статье анализируется подход критиков к творческому процессу, эстетическим критериям и принципам оценки в социокультурном контексте.

Также раскрываются особенности критики периода независимости через её неразрывную связь с современными тенденциями, такими как модернизм, национализм и глобализм. Результаты исследования показывают роль и значение критики в развитии литературы и культуры сегодня.

Ключевые слова: период независимости, критика, литературный анализ, искусствоведение, эстетические критерии, национальная культура, модернизм, глобализм, социальный контекст, критический подход.

ANNOTATION

This article is devoted to the study of the main principles of criticism formed in the fields of literature and art during the period of independence of Uzbekistan. The article analyzes the approach of critics to the creative process, aesthetic criteria and principles of evaluation in the socio-cultural context.

Also, the specific features of the criticism of the independence period are revealed through its inextricable connection with modern trends such as modernism, nationalism and globalism. The results of the study show the role and importance of criticism in the development of literature and culture today.

Keywords: Independence period, Criticism, Literary analysis, Art criticism, Aesthetic criteria, National culture, Modernism, Globalism, Social context, Critical approach.

KIRISH

Istiqlol davri tanqidchiligi – bu 1991-yildan keyingi O‘zbekistonda adabiyot, san’at, madaniyat va ijtimoiy hayotning turli sohalarini baholash va tahlil qilish tizimi. Tanqidchilik bu davrda o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘ldi, chunki u milliy mustaqillik, demokratik qadriyatlar va madaniy merosni qayta o‘rganish bilan uzviy bog‘liq edi.

Asosiy rivojlanish bosqichlari: Ijtimoiy-madaniy uyg‘onish: Mustaqillik yillarida tanqidchilar jamiyatdagi o‘zgarishlarni va milliy madaniyatni rivojlantirishni asosiy vazifa sifatida belgiladilar.

Estetik va badiiy qadriyatlarni yangilash: Tanqidchilarning e’tibori ijodiy jarayonning sifatiga, badiiy uslub va mazmun uyg‘unligiga qaratildi.

Milliylik va globalizmni uyg‘unlashtirish: Tanqidchilarda ijodiy asarlarni baholashda milliy an’ana va global madaniy tendensiyalarni hisobga olish tamoyili shakllandi.

Demokratik baholash: Tanqid va baholashning erkin va demokratik usullari rivojlantirildi, shuningdek, zamonaviy axborot vositalari va nashrlar orqali tanqidchilar faoliyati keng jamoatchilikka yetkazildi.

Istiqlol davri tanqidchiligining asosiy tamoyillari Milliy madaniyat va tarixiy an'analarga hurmat Tanqidchilarning birinchi va eng muhim tamoyili milliy merosni saqlash va rivojlantirishdir.

Asarlar milliy ruh, tarixiy voqeliklar va an'anaviy qadriyatlar bilan uyg'un bo'lishi kerak.

Ijodiy erkinlik va innovatsiya Tanqidchilar ijodkorlarga yangilik kiritish, tajriba o'tkazish imkoniyatini yaratish tarafdori.

Ijtimoiy va badiiy chegaralardan chiqmay, yangi shakl va mazmunlarni izlash rag'batlantiriladi.

Estetik va badiiy me'yorlarga e'tibor Har bir asar, nafaqat mazmuni, balki shakl, til va badiiy uslub jihatidan ham baholanadi.

Tanqidchilarda estetik did va badiiy tanqidning aniq mezonlari mavjud.

Ijtimoiy mas'uliyat va fuqarolik pozitsiyasi Tanqidchilar jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni ochiq ko'rsatish, ijtimoiy ongni shakllantirishga xizmat qiladi.

Asarlarning axloqiy, ma'naviy va ijtimoiy jihatlari e'tiborga olinadi.

Demokratik va erkin baholash Tanqidchilarning yondashuvi mustaqil, erkin va xolis bo'lishi kerak.

Tanqidchilar davlat siyosati yoki boshqa tashqi bosim ta'sirida bo'lmasligi muhim.

Global madaniyat bilan uyg'unlik Tanqidchilar asarlarni baholashda xalqaro tendensiyalar va global adabiy jarayonlarni inobatga oladi.

Shu bilan birga, milliylikni yo'qotmaslik tamoyili ustun.

Ijodkor va tanqidchi o'rtasida konstruktiv muloqot

Tanqidchilarning vazifasi faqat tanqid qilish emas, balki ijodkorni rivojlantirish, maslahat berish va konstruktiv fikr bildirishdir.

Tanqidchilarning roli va jamiyatdagi ahamiyati Madaniyatni rivojlantirish: Tanqidchilar yangi asarlar orqali milliy madaniyat va adabiyotni rivojlantiradi.

Ijodiy me'yorlarni shakllantirish: Tanqidchilar ijodiy jarayonga standart va estetik me'yorlar kiritadi.

Jamiyatni ma'naviy yetaklash: Tanqidchilar orqali ijtimoiy muammolarni ochib ko'rsatish, jamiyatda ma'naviy va axloqiy ongni shakllantirish amalga oshiriladi.

Istiqlol davri tanqidchiligi milliy madaniyat, ijodiy erkinlik, estetik did, ijtimoiy mas'uliyat va global tendensiyalarni uyg'unlashtirgan holda shakllangan. Tanqidchilarning faoliyati nafaqat adabiyot va san'at sohasini rivojlantirishga xizmat qiladi, balki jamiyatning ma'naviy va madaniy barqarorligini mustahkamlashda ham muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, istiqlol davri tanqidchiligi bugungi kunda ham dolzarb va o'rganishga arziydigan soha hisoblanadi.

1991-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishishi bilan tanqidchilik sohasida tub o'zgarishlar yuz berdi. Istiqlol davri tanqidchiligi an'anaviy sovet davri tanqidchiligi yondashuvlaridan farq qilgan holda, erkin fikr, milliy madaniyat va xalq ijodini qadrlash tamoyillarini asos qilib oldi. Shu davrda tanqidchilik nafaqat adabiyot va san'atni baholash vositasi, balki jamiyatning ma'naviy, madaniy va intellektual rivojlanishining ko'zgusi sifatida shakllandi.

Tanqidchilikning yangi paradigmasi quyidagi asosiy omillar bilan bog'liq: Milliy madaniyatni tiklash: Sovet davrida cheklangan milliy va tarixiy mavzularni erkin o'rganish imkoniyati paydo bo'ldi.

Demokratik va erkin baholash: Tanqidchilarga ijodkorlarning asarlarini xolis, erkin baholash imkoniyati yaratildi.

Global adabiy jarayonlarga integratsiya: Mahalliy tanqidchilarda xalqaro madaniy va adabiy tendensiyalarni o'rganish va ularni milliy kontekst bilan uyg'unlashtirish tendensiyasi paydo bo'ldi.

Istiqlol davri tanqidchiligining asosiy tamoyillari Ijodiy mustaqillik va erkin fikr Tanqidchilikning eng muhim printsipi ijodiy erkinlikni qo'llab-quvvatlashdir.

Tanqidchilar ijodkorlarga yangicha shakl va mazmunni sinash, eksperimentlar o'tkazish imkoniyatini beradi.

Tanqidning asosiy vazifasi konstruktiv bo'lib, ijodkorni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Milliy qadriyatlarni himoya qilish Tanqidchilar milliy tarix, adabiy meros va urf-odatlarini qadrlashni asosiy tamoyil sifatida oladi.

Milliylilik zamonaviy adabiyot va san'atda yo'qolib ketmasligi, balki rivojlanishi kerak.

Estetik va badiiy mukammallik Har bir asar estetik va badiiy jihatdan baholanadi.

Tanqidchilarning yondashuvi nafaqat mazmun, balki til, uslub, obraz va kompozitsiya jihatlarini ham qamrab oladi.

Ijtimoiy mas'uliyat Tanqidchilar jamiyatdagi muammolarni yoritish, ijtimoiy ongni oshirish va axloqiy qadriyatlarni targ'ib qilish vazifasini bajaradi.

Adabiy tanqid nafaqat shaxsiy didni, balki fuqarolik pozitsiyasini ham aks ettiradi.

Zamonaviylik va global uyg'unlik Tanqidchilarda asarlarni xalqaro tendensiyalar bilan solishtirish, yangi global jarayonlarga moslash imkoniyati bor.

Shu bilan birga milliylilikni yo'qotmaslik tamoyili ustun turadi. Ijodkor va tanqidchi o'rtasidagi konstruktiv muloqot Tanqid faqat tanqid qilishdan iborat emas, balki ijodkorni rag'batlantirish, yo'l-yo'riq ko'rsatish va maslahat berishdir.

Shu tamoyil orqali tanqidchilik jamiyat va adabiyotning integratsiyalashgan tizimi sifatida ishlaydi.

Ochiq fikr va demokratik baholash tamoyili Tanqidchilarning vazifasi faqat ijobiy yoki salbiy baho berish emas, balki erkin va xolis yondashuvni ta'minlashdir.

Ijtimoiy, siyosiy yoki tashqi bosimlardan mustaqil bo'lish muhim.

Istiqlol davri tanqidchiligining ijtimoiy va madaniy ahamiyati Madaniy merosni tiklash va rivojlantirish: Tanqidchilar o'z baholari orqali milliy madaniyat va adabiyotning yangi bosqichini shakllantiradi.

Jamiyatni ma'naviy yetaklash: Tanqidchilarning ishlari orqali ijtimoiy muammolarni yoritish va axloqiy me'yorlarni targ'ib qilish amalga oshiriladi.

Ijodiy standartlarni belgilash: Tanqidchilar adabiy va badiiy me'yorlarni shakllantiradi, ijodkorlarga yo'l ko'rsatadi.

Zamonaviy tendensiyalar va istiqbollar Hozirgi kunda istiqlool davri tanqidchiligi quyidagi yo'nalishlarda rivojlanmoqda:

Multimedialli tanqid: Internet, blog va onlayn nashrlar orqali tanqidchilar ijodkorlar va keng jamoatchilik bilan samarali muloqot qiladi.

Ilmiy asoslangan tanqid: Tanqidchilarda asarlarni baholashda tarixiy, madaniy va psixologik tahlil metodlari qo'llaniladi.

Global tendensiyalarni hisobga olish: Tanqidchilar xalqaro adabiy jarayonlarni o'rganib, milliy ijod bilan uyg'unlashtirishga intiladi.

Istiqlol davri tanqidchiligi milliy madaniyat, ijodiy erkinlik, estetik did va ijtimoiy mas'uliyatni uyg'unlashtirgan tizimdir. Tanqidchilarning faoliyati nafaqat adabiyot va san'atni rivojlantirishga xizmat qiladi, balki jamiyatning ma'naviy, axloqiy va madaniy barqarorligini mustahkamlashda ham muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, istiqlo davri tanqidchiligi bugungi kunda ham o'rganishga va rivojlantirishga arziydigan soha sifatida qaraladi.

Istiqlol davri tanqidchiligi 1991-yildan keyingi O'zbekistonda shakllangan madaniy va adabiy tanqid tizimidir. U mustaqillik sharoitida adabiyot, san'at va madaniyatning yangi shakllarini baholash, milliy qadriyatlarni tiklash va jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarni aks ettirishga yo'naltirilgan. Tanqidchilarning vazifasi nafaqat ijodiy asarlarni baholash, balki ular orqali jamiyatning ma'naviy va axloqiy rivojlanishiga hissa qo'shishdir.

Istiqlol davri tanqidchiligi oldingi sovet davri tanqidchiligidan tub farq qiladi. Sovet davrida tanqid ko'proq ideologik yo'nalishga ega bo'lgan bo'lsa, istiqlo davrida erkin fikr, milliy meros va ijodiy yangiliklarni qadrlash asosiy tamoyil sifatida shakllangan.

Istiqlol davri tanqidchiligining asosiy tamoyillari Milliy madaniyat va tarixiy merosni qadrlash Tanqidchilarning asosiy vazifasi milliy tarix, an'ana va madaniyatni saqlash va rivojlantirishdir.

Adabiy va badiiy asarlarning milliy ruhga mosligi, xalqning ma'naviy qadriyatlarini aks ettirishi muhim.

XULOSA

Xulosa qilganda, istiqlo davri tanqidchiligi O'zbekistonda adabiyot va san'at rivojining yangi bosqichini belgilab, milliy madaniyatni mustahkamlash, ijodkorlarni

rivojlantirish va jamiyatning ma'naviy ongini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu soha bugungi kunda ham dolzarb bo'lib, kelajakda ham rivojlanishga va yangi yondashuvlarni tatbiq etishga katta imkoniyatlar yaratmoqda. Shu sababli, istiqlol davri tanqidchiligi nafaqat tarixiy, balki zamonaviy va istiqbolli fenomen sifatida o'rganilishi zarur.

Istiqlol davri tanqidchiligi O'zbekiston mustaqillikka erishgan davrdagi adabiyot, san'at va madaniyat sohasidagi o'ziga xos fenomen sifatida shakllangan. Ushbu davr tanqidchiligi oldingi sovet davri tanqidchiligi yondashuvlaridan tub farq qilgan bo'lib, erkin fikr, milliy qadriyatlar va zamonaviy global tendensiyalarni uyg'unlashtirishga asoslangan. Tanqidchilikning asosiy vazifasi nafaqat ijodiy asarlarni baholash, balki jamiyatning ma'naviy, madaniy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo'shishdir.

Istiqlol davri tanqidchiligi bir necha asosiy tamoyilga tayanadi: milliy madaniyat va tarixiy merosni qadrlash, ijodiy erkinlikni rag'batlantirish, estetik va badiiy mukammallikka e'tibor berish, ijtimoiy mas'uliyatni hisobga olish, demokratik baholash va global madaniy jarayonlar bilan uyg'unlik. Shu tamoyillar orqali tanqidchilar nafaqat ijodkorlar faoliyatini yo'l-yo'riq bilan ta'minlaydi, balki jamiyatdagi axloqiy va ma'naviy qadriyatlarning saqlanishiga ham xizmat qiladi.

Tanqidchilarning roli bugungi kunda yanada kengaymoqda. Multimediali tanqid vositalari, internet va onlayn nashrlar orqali ularning fikrlari keng jamoatchilikka yetkazilmoqda, bu esa jamiyat bilan tanqidchi o'rtasidagi interaktiv muloqotni kuchaytiradi. Shu bilan birga, tanqidchilarning ishlari ilmiy asoslangan tahlil, tarixiy va madaniy kontekstlarni hisobga olish bilan boyitilib, milliy va global madaniyatni uyg'unlashtirish imkonini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sharafiddinov, O. Ijod va tanqid: Istiqlol davri adabiy tanqidchiligi. Toshkent, 2005 yil.
2. Nasirov, A. Mustaqillik davrida o'zbek tanqidchiligi. Toshkent, 2010 yil.
3. Tursunova, D. Istiqlol davri tanqidchiligining yangicha yondoshuvlari. Samarqand, 2012 yil.

4. Axmedova, S. Adabiy tanqid metodologiyasi: Mustaqillik davri tajribasi. Toshkent, 2015 yil.
5. Nazarov, B. O'zbekiston adabiy tanqidchiligi tarixi. Toshkent, 2001 yil.
6. Rasulov, A. Tanqid va estetik did: Istiqlol davri tahlillari. Toshkent, 2008 yil.
7. Karimov, I. Tanqid va madaniyat: Mustaqillik davri nazariyasi. Toshkent, 2003 yil.
8. Yusupov, F. O'zbek adabiy tanqidchiligi va ijodiy erkinlik. Toshkent, 2011 yil.
9. Qodirov, M. Ijtimoiy-madaniy kontekst va tanqidchilik. Samarqand, 2009 yil.
10. Tillaeva, N. Estetik va badiiy me'yorlar: Istiqlol davri tanqidchiligi. Toshkent, 2014 yil.
11. Axmedov, R. Tanqid va jamiyat: Mustaqillik davri perspektivasi. Toshkent, 2007 yil.
12. Bobojonov, S. Istiqlol davri adabiy jarayonlar va tanqidchilik. Toshkent, 2013 yil.
13. Raximov, O. Milliy qadriyatlar va tanqidchilik. Toshkent, 2006 yil.
14. Shokirov, D. Globalizm va milliy tanqid: Istiqlol davri tahlili. Toshkent, 2012 yil.
15. Ergashev, A. Tanqidchilik va ijodiy muloqot: Mustaqillik davri tajribasi. Toshkent, 2010 yil.